

בדרך אל המודרנה שי ליוסף קפלן

עורכים

אבריאל בר־לבב • דב סטוצ'ינסקי • מיכאל הד

מרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי
ירושלים

Paths to Modernity

A Tribute to Yosef Kaplan

Editors

Avriel Bar-Levav • Claude B. Stuczynski • Michael Heyd

The Zalman Shazar Center
Jerusalem

המערכת המדעית

פרופ' עמנואל אטקס (יו"ר), פרופ' גור אלרואי, פרופ' אלישבע באומגרטן, פרופ' ירון הראל,
פרופ' מוטי זלקין, מר יחזקאל חובב, פרופ' יעקב שביט

עורך ראשי: יחזקאל חובב
עריכה לשונית בעברית: רעות יששכר
עריכה לשונית באנגלית: שרון אסף
הפקה והבאה לדפוס: טניה שרם

ספר זה יוצא לאור בסיוע

משרד התרבות והספורט – מינהל התרבות והאמנויות

תכנית מרכזי המצוינות של הוועדה לתכנון ותקצוב
והקרן הלאומית למדע (מספר מענק מס' 1754/12)

האוניברסיטה העברית בירושלים – הקרן ע"ש צ'רלס וולפסון והקרן ע"ש פולה ודוד בן-גוריון
למדעי היהדות מייסודה של משפחת פדרמן, המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל

האיגוד העולמי למדעי היהדות

הקתדרה ע"ש הרב משה חיים לאו לחקר מנהיגות בעיתות מצוקה, אוניברסיטת בראיילן

הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו

האגודה הפורטוגלית ללימודי יהדות

על העטיפה: פרט מתוך 'חנוכת בית הכנסת הפורטוגזי באמסטרדם' (1675),

תחריט מאת רומיין דה הוחה

עיצוב העטיפה: לוטה עיצובים

מסת"ב 6-353-227-965-978

מספר קטלוגי 185-681

© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לחקר תולדות העם היהודי, ירושלים, תשע"ט
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.

סדר ועימוד: אירית נחום

לוחות והדפסה: דפוס מאור ולך בע"מ, בירושלים

Editorial Board

Prof. Immanuel Etkes (chair), Prof. Gur Alroey, Prof. Elisheva Baumgarten, Prof. Yaron Harel, Mr. Yehezkel Hovav, Prof. Yaacov Shavit, Prof. Motti Zalkin

Editor in chief: Yehezkel Hovav
Hebrew editing: Reut Issachar
English editing: Sharon Assaf
Production editor: Tatjana Schramm

The publication of this book was made possible by grants from

The Ministry of Culture and Sport – Culture Authority

I-CORE Program of the Planning and Budgeting Committee
and The Israel Science Foundation (grant No 1754/12)

The Hebrew University of Jerusalem – the Charles Wolfson Fund
and the Paula and David Ben-Gurion Fund for Jewish Studies established
by the Federmann Family, Mandel Institute of Jewish Studies

World Union of Jewish Studies

Moshe Chaim Lau Chair for the Study of Leadership in Times of Crisis,
Bar Ilan University

The National Authority for Ladino and its Culture

Portuguese Association of Jewish Studies (APEJ)

Cover Illustration: Detail from “The Portuguese Synagogue in Amsterdam at its
Inauguration” (1675), engraving by Romeyn de Hooghe

Cover Design: Lotte Design

ISBN 978-965-227-353-6

Catalogue No. 185-681

© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 2018

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced in any form or by
any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording or any information
storage or retrieval system, without permission in writing from the publisher.

Typesetting: Irit Nachum

Printing: Maor Wallach Press Ltd., Jerusalem

תוכן העניינים

11	אבריאֵל בר־לבב, דב סטוצ'ינסקי, מיכאל הד ז"ל / יוסף קפלן והדרך אל המודרנה: נוצרים חדשים, יהודים חדשים ומה שביניהם ומסביבם
27	רם בן־שלום / סמוך על שני שולחנות: אב־טיפוס לדמות האנוסים הספרדים בראשית העת החדשה
61	יוסף הקר / פֿרפֿייט דוראן באיטליה וגורל הספרים העבריים אחרי מאורעות קנ"א (1391)
93	לימור מינץ־מנור / מסעות יוסף באמריקה: ידע, אספנות וחידוש בעידן התגליות
125	ראובן בונפיל / יוסף אבן יחיא וספרו תורה אור
145	אבריאֵל בר־לבב / אינטימיות טקסטואלית וברית הקריאה בין גירוש ספרד לאמסטרדם
169	משה אורפלי ורחל חייטין־משיח / פיוט 'מי כמוך' על תשועת ישראל ברסִיפָה: מורשת ספרד בעולם החדש
197	חואן איגנסיו פולידו סָראנו / כוחו של המלך לחולל תמורה באילן היוחסין: בקשת משפחת שִימֶנֶש למעמד של נוצרים ותיקים
215	מיכאל שטודמונד־הלוי / לא בן ואב ואח ינהלונִי: משפחתו של גדעון אבודינטה בקריביים
237	שלמה ברגר ז"ל / סוכני הספר ותואריהם בתעשיית הספר בידיש באמסטרדם, 1800–1650
259	קנת סטאו / המרת רווקים וסכנות המרה אחרות בגטו רומא במאה השמונה עשרה
273	אברהם גרוסמן / גלות, גאולה וארץ ישראל בהגותו של ר' אפרים מלונטשיץ

- שמואל פיינר / ספר הברית קורא בספריית ההשכלה: פרק בשלילת הנאורות
311 בשלהי המאה השמונה עשרה
- יעקב ברנאי / הרציפות ההיסטורית: מסמך על התהוות הדור השני
333 באסכולה הירושלמית
- כתבי יוסף קפלן: רשימה ביבליוגרפית
349

החלק האנגלי

- אבריאלי בר-לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד ז"ל / יוסף קפלן והדרך אל המודרנה:
9* נוצרים חדשים, יהודים חדשים ומה שביניהם ומסביבם
- קרלו גינצבורג / מידה טובה, צדק, כוח: על מקיאוולי וכמה מקוראיו
29*
- היינץ שילינג / לותר והיהודים: המבוכות והאפשרויות של יובל חמש מאות שנה
49* לרפורמציה
- רוג'ר שארטייה / שבע הנשמות של 'תיאור קצר' מאת לאס קסאס: היסטוריה
67* ביבליוגרפית
- דיוויד גרייזבורד / פירוק הזהות היהודית בפזורה היהודית בעת החדשה המוקדמת:
85* המקרה של הקונברסוס
- פרנצ'סקה טריבלטו / דרך אחרת אל המודרניות: הממד הכלכלי
121*
- חוויאר דניאל קסטניו / נדוניות סבוכות של מומרים בנווארה הקדם מודרנית
145*
- ז'וזה אלברטו רודריגז דה סילבה טווים / זמנים אוריינטליים במערב:
179* כוחם של הסולטנים והיהודים במאות השש עשרה והשבע עשרה
- דב סטוצ'נסקי / יהודים חדשים כסוכנים, קרבנות והוגים של אימפריה:
209* עוד לעניין יצחק קרדוזה

- דניאל שטרום / השקפותיו הפוליטיות של יצחק דה פינטו וראשיתה של כלכלה
יהודית פוליטית
233*
- רות פיינ / דון קיחוטה או חיפוש אחר בדיון בתור הזהב של הספרות הספרדית
249*
- מאט גולדיש / ההשגחה האלוהית אצל חכם דוד ניטו
267*
- משה אידל / תאוריות של מגדר אצל ר' משה חיים לוצאטו
281*
- ג'ונתן ישראל / דוד נסאי והאמנציפציה הפוליטית של יהודי הולנד ויהודי
הקריביים ההולנדיים (1785–1797)
321*
- אריאן בחרמן ורודולף דקר / הוידויים של ז'אן ז'אק רוסו: נקודת מפנה בכתיבה
האוטוביוגרפית בהולנד?
349*
- תקצירים
363*
- רשימת משתתפים
383*

Table of Contents

Avriel Bar-Levav, Claude B. Stuczynski, and Michael Heyd ז"ל / Yosef Kaplan and the Paths to Modernity: New Christians, New Jews, Their Interactions, and Their Surroundings	9*
Carlo Ginzburg / <i>Virtù</i> , Justice, Force: On Machiavelli and Some of His Readers	29*
Heinz Schilling / Luther and the Jews: The Perplexities and Potentials of the 500 th Anniversary of the Reformation	49*
Roger Chartier / The Seven Lives of Las Casas's <i>Brevísima Relación</i> : A Bibliographical History	67*
David Graizbord / The Fracturing of Jewish Identity in the Early Modern Jewish Diaspora: The Case of the <i>Conversos</i>	85*
Francesca Trivellato / An Alternative Path to Modernity: The Economic Dimension	121*
Javier Castaño / Entangled Dowries of Converts in Early Modern Navarre	145*
José Alberto Rodrigues da Silva Tavim / Oriental Times in the West: The Power of the Sultans and the Jews in the Sixteenth and Seventeenth Centuries	179*
Claude B. Stuczynski / Ex- <i>Converso</i> Sephardi New Jews as Agents, Victims, and Thinkers of Empire: Isaac Cardoso Once Again	209*
Daniel Strum / Isaac de Pinto's <i>Political Reflections</i> and the Beginning of the Jewish Political Economy	233*
Ruth Fine / <i>Don Quixote</i> or the Quest for Fiction in Spanish Golden Age Literature	249*
Matt Goldish / <i>Hakham</i> David Nieto on Divine Providence	267*
Moshe Idel / On Gender Theories in R. Moshe Hayyim Luzzatto	281*

Jonathan Israel / David Nassy and the Political Emancipation of Dutch and Dutch Caribbean Jewry (1785–1797)	321*
Arianne Baggerman and Rudolf Dekker / Jean-Jacques Rousseau's <i>Confessions</i> : A Turning Point in Autobiographical Writing in the Netherlands?	349*
Summaries	363*
List of Contributors	383*

Hebrew Section

Avriel Bar-Levav, Claude B. Stuczynski, and Michael Heyd ז"ל / Yosef Kaplan and the Paths to Modernity: New Christians, New Jews, Their Interactions, and Their Surroundings	11
Ram Ben-Shalom / Sitting at Two Tables: A Paradigm for the Sephardi <i>Converso</i> in the Early Modern Era	27
Joseph R. Hacker / Perfeyt Duran in Italy and the Fate of Catalan and Aragonese Hebrew Manuscripts after the Riots of 1391	61
Limor Mintz-Manor / The Voyages of Yosef in America: Knowledge, Collecting and Innovation in the Age of Discoveries	93
Robert Bonfil / Josef Ibn Yahya and His Book <i>Torah Or</i>	125
Avriel Bar-Levav / Textual Intimacy and the Bond of Reading between the Expulsion from Spain and Amsterdam	145
Moisés Orfali and Rachel Hitin Mashiah / The Liturgical Poem 'Who is Like You' (<i>Mi Kamocha</i>) on the Salvation of the Recife Jews: Spanish Heritage in the New World	169
Juan Ignacio Pulido Serrano / The Power of the King to Transform the Family Tree: The Ximenes Family's Request for the Status of Old Christian	197

Michael Studemund-Halévy / Neither a Son, nor a Father, nor a Brother Will Guide Me: The Family of Gideon Abudiente in the Caribbean	215
Shlomo Berger ז"ל / Agents of the Book and Their Titles in the Amsterdam Yiddish Book Industry 1650–1800	237
Kenneth Stow / Converted Bachelors and Other Conversionary Dangers in the Eighteenth-Century Roman Ghetto	259
Avraham Grossman / Exile, Redemption, and the Land of Israel in the Thought of Rabbi Ephraim of Lunschitz	273
Shmuel Feiner / <i>Sefer habrit</i> Reads in the Haskalah Library: A Chapter in the Dismissal of the Enlightenment at the Turn of the Eighteenth Century	311
Jacob Barnai / Historical Continuity: A Document Dealing with the Formation of the Second Generation of the Jerusalem School of Jewish History	333
Publications by Yosef Kaplan	349

פרופ' יוסף קפלן
הצילום באדיבות מוקי שוורץ

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה: נוצרים חדשים, יהודים חדשים ומה שביניהם ומסביבם

אבריאל בר־לבב, דב סטוצ'ינסקי, מיכאל הד

La existencia del pasado depende de la cantidad del presente que le demos, y es posible darle poca, darle ninguna. (Juan Carlos Onetti, *Los adioses* 1954)

קיומו של העבר תלוי בכמות ההווה שניתן לו, ואפשר לתת לו מעט, ואף לא כלום. (חואן קרלוס אונטי, הפרידות 1954)

ספר זה מוגש כמתנת ידידות, חיבה והערכה למורנו וחברנו היקר, פרופ' יוסף קפלן, בידי תלמידיו, עמיתיו וידידיו. קשת המחקרים הנפרסת בספר של חוקרים מהארץ ומחו"ל המתמחים ברובם בעת החדשה המוקדמת מבטאת את חזונו של קפלן בדבר ביטול הפער בין 'ההיסטוריה הכללית' ל'היסטוריה היהודית' ושילוב של ההיסטוריה היהודית בהקשרה הרחב, וכן את מעמדו של יוסף קפלן במחקר ההיסטורי בעולם.

יוסף קפלן נולד בבואנוס איירס שבארגנטינה ב־28 בינואר 1944 להורים שהגיעו אליה מפולין־ליטא – אביו הגיע מווילנה ואמו ממאצ'ב. אביו היה שחקן חובב בתאטרון יידיש ובן למדפיס היהודי בוויילנה, יוסף נאָטעס. שפת אמו של קפלן היא יידיש, ומגיל שש הוא שילב לימודי יהדות ועברית ולימודים כלליים בספרדית. כך הונח הבסיס למאפיינים של מחקרו – הפוליגלוטיות והקשר העז בין תרבות יהודית לבין פתיחות אל המודרנה. קפלן היה פעיל בתנועת 'הנוער הציוני' ועלה ארצה בשנת 1962. הוא למד היסטוריה של עם ישראל וסוציולוגיה באוניברסיטה העברית בירושלים, שילוב דומה לזה של מורו, הסוציולוג יעקב כ"ץ (ראו: מס' 123, 218 ברשימת כתביו המופיעה בקובץ זה), ורגישותו למדעי החברה ניכרת במחקריו ההיסטוריים, בדומה למורו שמואל אטינגר. קפלן היה

* במאמר משולבים דברים שנשא מיכאל הד ז"ל ביום עיון לכבודו של יוסף קפלן שהתקיים בהר הצופים בירושלים בר"ח כסלו תשע"ג, 15 בנובמבר 2012. תודתנו למירי אליאב־פלדון, לחוויר קסטניו, לירחמיאל כהן ולדוד מליכאל על הערותיהם למאמר.

אבריאל בר־לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד

מזכירו המדעי של ההיסטוריון בן-ציון דינור, ממניחי היסוד ללימודי ההיסטוריה של עם ישראל בארץ. דמותו של דינור השרתה עליו את ערכי ההתמדה, המשמעת, הדיוק והפרספקטיבה ההיסטורית הרחבה, ולצד זאת את הגישה האנושית והסקרנית לבני אדם (מס' 109). בשנת 1979 השלים עבודת דוקטור על יצחק אורוביז' די קאסטרו ובני חוגו, בהנחיית חיים ביינארט. קפלן העריך את חשיבותה של תופעת האנוסים או הקונברסוס לחקר תולדות ישראל, אולם כפי שנראה להלן לתפיסתו הם היו יותר מבשרי הזמנים המודרניים על כל מורכבותם מאשר ההתגלמות של 'הנפש היהודית' בשעת מבחן, כפי שביינארט נהג לטעון (מס' 58). בשנה זו מונה קפלן למרצה בחוג להיסטוריה של עם ישראל באוניברסיטה העברית בירושלים, ובו לימד והעמיד תלמידים הרבה עד לפרישתו בשנת 2012. בשנת 2004 נבחר לאקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, וב־2013 זכה בפרס ישראל בחקר ההיסטוריה של עם ישראל.

יוסף קפלן הוא פרופסור אורח מבוקש בבמות אקדמיות ברחבי העולם: באוניברסיטה הלאומית בבואנוס איירס, באוניברסיטת איברו־אמריקנה במקסיקו, באוניברסיטת ייל, במכון ההולנדי ללימודים מתקדמים (NIAS) בווסנאר, בבית הספר ללימודים מתקדמים במדעי החברה (EHESS) ובסורבון בפריז, בוולפסון קולג' ובאוּל סולס קולג' באוקספורד, באוניברסיטת לונדון, במכון ללימודים מתקדמים ביהדות על שם הרברט כץ באוניברסיטת פנסילבניה, פילדלפיה, בבית הספר להיסטוריה של המכון ללימודים מתקדמים בפרינסטון ובאוניברסיטת מוסקבה. בשנת 2012 זכה למענק מטעם המועצה האירופית למחקר (ERC) לחמש שנים לצורך מחקר מעמיק של התמורות שחלו בקהילות הפזורה הספרדית המערבית בראשית העת החדשה.

מתוך אחריות אישית וציבורית קפלן הקים וניהל מוסדות אקדמיים ותרבותיים בארץ, כגון בית הספר להיסטוריה באוניברסיטה העברית. פעילותו החשובה ניכרת גם במעורבותו בחברה ההיסטורית הישראלית, בייחוד עת כיהן כיושב הראש שלה משך שמונה שנים, ובתרומתו לאורך השנים למרכז זלמן שזר. לצד הדרישות הגבוהות שהציב לעצמו ולמקצוע של ההיסטוריון, הוא ניהן בנדיבות וברוח לב כלפי תלמידיו ועמיתיו המשולבים תדיר בשמחת חיים ובהומור.

כבר מחקרו המדעי הראשון (מס' 36) היה פורץ דרך והתפרסם בכתב העת 'ציון' בשנת 1973: 'יחסה של הנהגת הקהילה הפורטוגזית באמסטרדם לתנועה השבתאית, תכ"ה–תל"א 1665–1671'. במאמר זה חשף וניתח תעודות בלתי ידועות מתוך כרך אבוד של פנקס הקהילה הספרדית באמסטרדם, שאותו מצא בין כתבי היד בספריית עץ חיים. תעודות אלה שפכו אור חדש על יחסה של הנהגת הקהילה הספרדית לשבתי צבי ולתנועתו. בעקבותיו באו יותר ממאה וחמישים מחקרים חדשניים ומבוססים היטב.

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה

העניין שעוררו מחקריו החלוציים בארצות רבות משתקף בלשונות שבהן הופיעו ואליהן תורגמו: עברית, אנגלית, ספרדית, פורטוגלית, צרפתית, איטלקית, הולנדית, גרמנית, רוסית והונגרית.

קפלן ההיסטוריון-הסוציולוג מתעניין באנשים, והוא תופס באופן נוקב את המורכבות שלהם ושל ההקשרים הרבים שבהם הם פועלים. אין זה מקרי שהוא בחר לייחד את עבודת הדוקטור שלו לאדם מן המאה השבע עשרה, הרופא האנוס ש'חזר' ליהדות, בלטאסאר, או בשמו העברי, יצחק אורוביו די קאסטרו. בספרו 'מנצרות ליהדות: חייו ופעלו של האנוס יצחק אורוביו די קאסטרו' (מס' 2), פיתוח של עבודת הדוקטור, מציג קפלן עדה שלמה, הפזורה הספרדית המערבית, באמצעות ניתוח מפורט של חייו והגותו של אורוביו די קאסטרו בהקשרם הרחב בחצי האי האיברי, בצרפת ואחר כך באמסטרדם, ומעלה תמונה מורכבת, מתוחכמת ומעמיקה של תקופתו הסוערת ושל תופעת האנוסים. ספר זה יצא לאור בהוצאת מאגנס בשנת 1983 ותורגם לאנגלית (1989) ולפורטוגלית (2000). בביקורת שהתפרסמו בעיתון 'הארץ' היטיב מבקר הספרות והמסאי יורם ברנובסקי לתאר את ייחודו של הישגו המחקרי והתרבותי של קפלן בספר הזה. בסקירה ראשונית קצרה כתב:

נדמה שהמאה השבע-עשרה כולה עוברת כאן לפנינו, באותו זעיר-אנפין גדול שהיוותה קהיליית האנוסים-לשעבר שמצאו את דרכם אל היהדות לאחר שמצאו מקלט באמסטרדם. פולמוס עם הנצרות, העלאת מעלות העברים, עיסוק בתאולוגיה ובספרות ובשירה – כל אלה גדשו את חיי יצחק די אורוביו, והם גודשים גם את הספר הזה. לצורך חיבורו נדרשה ארודיצייה עוצרת נשימה, ועם כל הלמדנות הרבה המושקעת בספר, הוא נקרא לפרקים כרומן אמיתי, מעין 'רומן אבירים' ספרדי, כי אמנם חיי אביר תועה של האמונה היו חייו של האנוס שנעשה ליהודי הלוחט בגאוות הדת של אבותיו (הארץ, 21 בינואר 1983).

בביקורת מקיפה יותר על הספר כתב ברנובסקי:

להבנתה של המנטליות האנוסית ולהבנת הרקע התרבותי של הקהילה האמשטרדמית, מוקדש ספרו הגדול של יוסף קפלן 'מנצרות ליהדות'. קפלן, מתרגם 'מעלות העברים' של האנוס לשעבר והרופא יצחק קרדוון] ומחברן של עבודות רבות בחקר דמויות מרכזיות בקהילה האמשטרדמית וביהדות המאה הי"ז בכלל (ר' שאול לוי מורטירה, הרב משה רפאל ד'אגילאר), מגיש לנו כאן את ה'אופוס מאגנום' שלו: מונוגרפיה פרטנית ומתועדת עד הפסיק האחרון על אחד האישים הדגולים והמעניינים ביותר בקהילה האמשטרדמית, יצחק אורוביו די קאסטרו, ששמו הנוצרי באלטאסאר אלוואירס די אורוביו.

אבריאֵל בר־לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד

'בחיי יצחק אורוביו', כותב קפלן באחד מעמודי הפתיחה לספרו, 'במאבקיו וביצירתו באו לידי ביטוי כל מרכיבי הפרובלמטיקה של הפזורה היהודית-ספרדית במערב אירופה במאה ה'ז'. ואמנם באמצעות גילגוליו המפורטים של אורוביו מאפשר קפלן להציץ לתוך תוכה של ההווה הרבגונית והמדהימה הזו: ההווה האנוסית...

מתוך השפע העצום של הפרטים וההערות במונוגרפיה נרחבת זו של קפלן, עולה תמונה של תרבות בלתי רגילה: קוסמופוליטית, פוליגלוטית, ערה לכל זרמי התקופה ומתמודדת עימם, מתענגת על מסורת ישראל, אך לא פחות מכך נהנית מיופיותו של יפת, קוראת שירה וספרות בלשון הספרדית ויוצרת בעצמה בלשון זו, מעמיקה להגות אך גם יודעת את הבידור הקל, את הזמר הענוג ואת הניגון הערבי...

דמויות אלה מאירות עולם מדהים ברבגוניותו והן כמו מחזירות את שפינוזה אל תוך זמנו... הארודיזציה של המחבר היא מהממת: הוא עבר על חומר בהיקף עצום, הכתוב בקרוב לעשר לשונות. יתר על כן, הוא מיטיב לכתוב וספרו, העמוס כמעט עד להתפקע, נקרא בכל זאת בעניין בלתי פוסק, בעמודים מסויימים – כפרוזה יפה ממש (הארץ, 15 באפריל 1983).

ברוח דומה סיכם ההיסטוריון ריצ'רד פופקין את ביקורתו הנלהבת על הספר: 'ספרו של קפלן הוא חיוני להבנת השאלה מה היתה הקהילה היהודית באמסטרדם. הוא רענן וחשוב משום שהוא מחזיר לחיים את אחת מהדמויות האינטלקטואליות החשובות ביותר בזמנה, דמות שפרחה במסגרת הקהילה' (Journal of the History of Philosophy, 30 [1992], p. 302).

עיסוקו של קפלן באורוביו די קאסטרו ובבני תקופתו תרם רבות לניפוץ המחיצות הדיסציפלינריות בין הלימודים האיבריים לבין לימודי היהדות. בקובץ המאמרים 'עיונים בהיסטוריוגרפיה' שהופיע בשנת 1987 (מס' 55) הציע קפלן לערוך דיאגנוזה ופרוגנוזה של חקר האנוסים, הקונברסוס או הנוצרים החדשים. הוא הראה שהתחום המחקרי התפתח עד אז בשני ערוצים מקבילים ולעתים מנוכרים. מצד אחד, אלו שעסקו בתופעה מנקודת מבט איברית-נוצרית, ההיספאניסטים והלוזיטאניסטים, הדגישו את תרומתם הייחודית של הקונברסוס לדת הנוצרית – מההוגים הארסמיאנים ועד לראשוני הישועים – לתרבות ההומניסטית ולספרות של ה־'Siglo de Oro' ('תור הזהב' בספרד), וכן לחברה ולכלכלה. מן הצד האחר, מי שחקרו את הקבוצה מנקודת המבט הדיסציפלינרית של מדעי היהדות הדגישו את היותם של האנוסים הלכה למעשה יהודים 'בפוטנציה' או בסתר. התנצרותם של יהודי ספרד ופורטוגל מסוף המאה הארבע עשרה ועד לשלהי המאה החמש עשרה, שהייתה לרוב כפויה וקולקטיבית, והפיכתם לנוצרים חדשים היו בעיני החוקרים

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה

הראשונים לברכה שבדיעבד; ואילו האחרונים סברו שמלכתחילה הייתה זו טרגדיה דתית נוראה שגרמה לשסע 'לאומי' עמוק ואכזרי מעין כמותו.

ואולם קפלן הבחין אז במגמה גוברת של שיח והתקרבות בין שתי הגישות, ולמעשה הוא עצמו היה מהמובילים של המגמה המשלבת הזאת. קפלן, אשר כבר בראשית שנות השבעים ערך, תרגם ופרסם קטעים מתוך החיבור האפולוגטי 'מעלות העברים' (*las Excelencias de los Hebreos*) של הרופא היהודי והקונברסו לשעבר בן המאה השבע עשרה, פרננדו יצחק קרדווי (מס' 1), היה גם מי שקיבל בברכה את מחקרו של יוסף חיים ירושלמי על קרדווי (מס' 162, וכן מס' 129, 138), דמות שנעה מחצרו הספרדית של המלך פליפה הרביעי ועד לגטו האיטלקי שבוורונה. כבר אז, ובעיקר בעקבות מחקרו המקיף על אחד מחשובי הקברניטים של הקהילה הספרדית-הפורטוגלית של אמסטרדם במאה השבע עשרה, הלוא הוא יצחק אורוביו די קאסטרו, הצביע קפלן על הצורך לפרוץ את התחום הדיסציפלינרי הנוקשה והמלאכותי הזה כדי להבין טוב יותר את משמעות המעבר של אורוביו די קאסטרו מן הנצרות האיברית אל היהדות שבתפוצה הספרדית המערבית.

מחקרו המונומנטלי על אורוביו די קאסטרו הוביל את קפלן לחקור לעומק את אמסטרדם, קהילתו המפוארת של הרופא-ההוגה הזה, תוך שנהיה לגדול המומחים של 'ירושלים של הצפון' (למשל מס' 4, 10, 11, 46, 52, 72, 78, 86, 101, 121, 124, 125, 136, 144). אולם בה בעת הקשר ההדוק בראשית העידן החדש בין קהילת אמסטרדם לבין קהילות היהודיות האחרות, בייחוד אלו שהקימו אנוסים לשעבר באירופה ובעולם החדש, הביאוהו גם לעסוק בקצתן (כדוגמת קהילות המבורג [מס' 82, 92], לונדון [מס' 80], סורינם [מס' 128], או קורסאו [מס' 48, 212]), וכן להציע תמונה רחבה וחדשנית של מכלול הפזורה הספרדית המערבית (למשל מס' 5, 32, 65, 66, 69, 70, 71, 73, 74, 120, 153). מתוך העיסוקים המחקריים הללו קפלן יכול היה לבדוק לעומק את תוקף המונח המקובל 'נפשות שסועות' (*'Gespleeten zielen' or 'almas en litigio'*), שטבע ההיספאניסט היהודי ההולנדי יונס אנדריס ואן פראג (Jonas Andries van Praag) באשר לאנוסים ש'חזרו' ליהדות בתפוצות. בניגוד אליו, קפלן הראה שכמעט לא היה השסע שזיהה ואן פראג בין התרבות האיברית לבין זו שביקשו לעצב ולטפח האנוסים שחזרו ליהדות בתפוצה הספרדית. הרי בספריותיהם של רבני התפוצה הספרדית אפשר היה למצוא בהרמוניה ספרי הלכה, תפילה ולימוד תורה לצד יצירות כגון 'דון קיחוטה דה-לה-מנצ'ה' של מיגל דה סרבנטס (מס' 108, 117, 133). באשר למורשת הדתית הקתולית שהביאו איתם הקונברסוס אל קהילות היהודיות המצב נראה מורכב יותר. מצד אחד, קצתם ידעו להשתמש בספרות הנוצרית שהכירו באיבריה לצרכים היהודיים שבתפוצה. כך עשה האנוס לשעבר אברהם ישראל פירירה בחיבוריו של המיסטיקן פריי לואיס דה

אבריאל בר־לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד

גרנדה בשעה שביקש לבטא את יחסו השלילי כלפי העושר הכלכלי (מס' 85). מצד שני, מצוות המילה קיבלה משמעות כמעט סקרמנטלית בקרב בני התפוצה הספרדית, מתוך מענה אפולוגטי ופולמוסי ביחס לנצרות (מס' 127). בעקבות מחקריו של קפלן אפשר אפוא לומר שחלק ניכר מהתרבות של חברי התפוצה הספרדית המערבית ומהשקפת עולמם נוצר כסימביוזה איברית-יהודית מדודה, סלקטיבית ומודעת. כך שאם אכן אפשר לזהות בקרב רבים מהאנוסים החוזרים ליהדות תופעה של 'נפשות שסועות', נראה שהדבר נבע בעיקר מעצם חווייתם האישית בתור אנוסים 'החוזרים' מהנצרות אל היהדות, ולא כהתנגשות חזיתית בין שתי התרבויות (מס' 49, 54, 67, 74, 112).

יתרה מזו, החלטתו של קפלן לכנות את הקונברסוס שהצטרפו ליהדות הרשמית, ואף יצרו קהילות ותפוצה ספרדית-פורטוגלית ייחודיות בצפון-מערב אירופה ובעולם החדש, 'יהודים חדשים' – היא ביטוי לגישתו המחקרית המשלבת (מס' 4, 5, 142). הרי הכינוי 'יהודים חדשים' נועד להדגיש לא רק את העובדה שעבור רוב הנוצרים החדשים שהצטרפו אל הקהילות הללו היהדות הרבנית הייתה חדשה במידה ניכרת; הכינוי 'יהודים חדשים' ציין גם שתכנים תרבותיים, דתיים, חברתיים ומנטליים, איבריים וקתוליים, תרמו רבות לעיצובה של היהדות המיוחדת שהקימו וטיפחו: הן מתוך עימות הן מתוך הפנמה. יתר על כן, בביטוי הזה יש הד ברור לכינוי 'נוצרים חדשים' (Cristãos-Novos), כפי שהאנוסים כונו רשמית בפורטוגל (כינוי שקיבל משמעות מגזרית ושלילית), כאילו ליוותה הזהות הנוצרית החדשה את זהותם של 'היהודים החדשים' כצל וכאלטר אגו (alter-ego). ואכן מתוך מחקרים שערך קפלן, בעיקר בשנות השמונים והתשעים, עולה כי המעברים מהנצרות ליהדות היו דו-סטריים ולא חד-כיווניים, כפי שנהגו לציין עד אז. לפעמים המעברים התבצעו פיזית באותן הנסיעות שנערכו לרוב מטעמים כלכליים ומשפחתיים מהמרחב האיברי או אליו, אל מה שקברניטי התפוצה הספרדית כינו 'terras de idolatria', 'ארצות השמד' או 'ארצות האלילות', מאותן הארצות שבהן היהדות הייתה מותרת או אליהן נקראו 'ארצות של יהדות' ('terras de judesmo', מס' 51, 96, 102, 124). אך לעתים נערכו המעברים בו במקום, בלי לנדוד, בתוך נבכי הלב של הנוצרים החדשים ושל היהודים החדשים. קפלן וחוקרים כגון ז'ראר נהון, קרסטן וילקה, דייוויד גרייזבורד ונטליה מוצ'ניק, הראו עד כמה המרחב הצרפתי הייחודי – שאסר על הקונברסוס את הקיום הפומבי של היהדות אך בדרך כלל התעלם אם קוימה בדיסקרטיות בארץ קתולית בלי אינקוויזיציה – היה זירה שבה ההיסטוריון יכול להתחקות אחר 'נפשותיהם' השסועות של רבים 'מבני האומה' (מס' 81). ואולם קפלן הראה שבקהילות היהודיות של התפוצה הספרדית-פורטוגלית אותו השסע הנפשי של קונברסוס החיים בצרפת או מחוצה לה נעשה למתח מבני בעל אופי פרדוקסלי: מצד אחד השיבה ליהדות הייתה עבורם

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה

ערך עליון והממסד הקהילתי שאף לנתקם מכל זיקה דתית לחייהם הקודמים; ומן הצד האחר קהילותיהם שגשגו בזכות יכולתם של חבריהן לשמור על הקשרים המסחריים עם שותפיהם הקרובים ובני קיבוץ, שנשארו בחצי האי האיברי ובמושבות וחיו שם כנוצרים, ומשום כך המשיכו במסעות ל'ארצות השמד' (מס' 118, 132, 145).

בהמשך למחקריו של קפלן אפשר לראות גם שסע מבני אחר שהתקיים בקרב הקונברסוס שחיו בספרד ובעיקר בפורטוגל. בשעה שנציגיהם ביקשו מהשלטונות להתקבל בחברה האיברית בתור קתולים מהשורה, ונאלצו להבליט את איגרות פאולוס כדי להצדיק את מהלכם האינטגרטיבי, הם העלו על נס את העובדה כי לדעת אותו 'שליח הגויים' של 'האיגרת אל הרומיים' לא רק שאין לזלזל ולהפלות לרעה את מאמיני ישוע שמוצאם יהודי – יש דווקא לשבחם ולהעלותם, בהיותם בעת ובעונה אחת ישראל שברוח וישראל שבבשר. כך הם תרמו להנצחת האובססיה היהודית שפותחה באיבריה בקרב הגורמים העוינים לציבור הקונברסוס. לדעתנו, דוגמאות אלה לא רק מראות שהקונברסוס הם ציבור מגוון ונזיל, אלא יש להתחשב בנסיבות הגאוגרפיות וההיסטוריות המסוימות שעיצבו נקודתית ומערכתית את זהותם האישית והקולקטיבית של אלו שכוננו באיבריה ובתפוצות 'בני האומה' ('homens da nação', מס' 154).

מחקריו של קפלן דנו לא רק בקהילה הספרדית באמסטרדם, בקונברסוס ובתפוצה הספרדית המערבית; הוא נתן את דעתו גם ביחסם לציבור 'האשכנזים' (יהודי מרכז אירופה ומזרחה), לשחורים ולמולטים (בני המעורבים), וכן לאינטראקציה עם הסביבה הלא יהודית (למשל מס' 53, 56, 62). מחקרים אלה שפכו אור חדש על מצבם של המהגרים מאשכנז ומפולין בעיר במאה השבע עשרה, ועל יחסם של בני הקהילה הספרדית המערבית לאשכנזים. יחס זה שילב פטרונות מתנשאת וסולידריות תומכת. באשר לשחורים ולמולטים שחיו בקהילות הללו (לרוב כעבדים ומשרתים), מחקריו של קפלן הראו שבדומה לאשכנזים, גם היהודים השחורים והמולטים לא זכו למעמד שווה בקהילה (כגון תפקידי הנהגה, עלייה לתורה, מקומות ישיבה בבית הכנסת, חלקות קבורה). ניכר באפלייתם 'ריח' של גזענות קולוניאלית וגם הד להשפעה הפרדוקסלית של 'חוקי טוהר הדם' על 'בני האומה' (כפי שגם מוכיחים זאת מאמריו על היחס כלפי הגרים שלא מצאצאי הקונברסוס) (מס' 47, 60, 93, 159). עוד הראה קפלן עד כמה אובססיבית הייתה הדאגה בקרב מנהיגי הקהילה של אמסטרדם להצטייר בעיני הלא יהודים כ'gente política', כלומר כקבוצה מכובדת, מנומסת ואמידה השומרת על יהדות נאותה, ה' bom judesmo' (מס' 104, 106, 144, 220). במקום התמונה החדגונית של ר' מנשה בן ישראל המתדיין בידדות עם הצייר רמברנדט, עולה כאן מציאות מורכבת, המאתגרת את התדמית הקוסמופוליטית התמימה של הקהילות הספרדיות המערביות (מס' 121, 141, 169).

אבריאֵל בר־לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד

קפלן חקר את תפקיד החרם בקהילות הספרדיות מצאצאי האנוסים (מס' 50, 57, 64, 75, 77, 82, 92, 103, 115) ואת סוגיית חופש המצפון (מס' 130). מחקריו מעשירים את הבנתנו בעניין חרמות נגד דמויות מפורסמות כגון אוריאל דה־קוסטה וברוך שפינוזה. אף זאת אנו למדים, שהרקע לרוב החרמות הללו לא היה הטרודוקסי־דתי אלא נבע מסיבות חברתיות (כגון אהבות אסורות), כלכליות־דתיות (נסיעות ל'ארצות השמד') ועברות על המשמעת הקהילתית. מתברר שהקהילות מהתפוצה הספרדית המערבית ניסו להתמודד עם אתגרי הזמן מתוך שילוב של פתיחות ושמרנות. מונחים כגון 'פיקוח' ו'משמעת' עולים מתוך הניתוח הקפדני של ארכיוני הקהילות ומקורות רבים נוספים.

בעת האחרונה נתן קפלן את דעתו על האופן שבו התפוצה הספרדית־יהודית המערבית רלוונטית לפרדיגמה היסטורית נוספת שפותחה בעשרים וחמש השנים האחרונות, זו הנוגעת לתהליכי הקונפסיונליזציה בעת החדשה המוקדמת והחלוקה לקבוצות של מאמינים בחברה האירופית במאות השש עשרה והשבע עשרה (מס' 132, 145, 225). הוא הראה עד כמה הקונפסיונליזציה השפיעה על הקהילות הספרדיות במערב אירופה, בעיקר באשר לחיזוק הסמכויות של הרשויות החילוניות (הפרנסים במקרה היהודי). במובן זה, כפי שטענו גם היסטוריונים כהיינץ שילינג, דווקא החלוקה של החברה האירופית לפי קווים דתיים־קונפסיונליים הובילה לסוג של 'חילון' בכך שאישה את הרשויות החילוניות כמגנות על הקהילות הדתיות ומפקחות עליה. קפלן חיזק את התזה הזאת בכך שהדגיש את תפקידם הבכיר של הפרנסים, ועם זאת העמיד שאלות חדשות הנוגעות הן להיסטוריה של הקהילות היהודיות במערב אירופה, הן לתפיסת המושג הזה בכללותה.

כבר בסוף שנות השמונים ביקש קפלן לעמוד על המגמות ההיסטוריוגרפיות האינטר־דיסציפלינריות המתהוות בנוגע לחקר הנוצרים החדשים (מס' 55). השנים החולפות הוכיחו את צדקתו. כיום חוקרי התופעה מרבים לנקוט גישה זו, ואף רבים מהם (בייחוד אלה המושפעים מלימודי התרבות), מבקשים להימנע מכל התייחסות מהותנית ומקבעת כלפי זהותם של ציבור הקונברסוס כפי שהייתה בעבר. כך, מחלוקת בין החוקרים שסברו שרוב האנוסים היו יהודים בסתר ובין אלו שטענו שרובם היו אכן נוצרים (אף שהאינקוויזיציה תיארה אותם אחרת) פינתה את מקומה למונחים נזילים ולקטגוריות זהות המקומות בעליל, כגון 'היברידיות' או 'metissage'. מונחים אלה מתארים את התוצר הסופי של הזהויות המורכבות והנזילות של רבים מבני האומה, אך לא את האופן שבו אותן הזהויות השסועות והמשולבות נוצרו. כפי שמחקריו של קפלן מדגימים (מס' 147, 154, 168, 227, 228), חקר הנוצרים החדשים אינו יכול לאפשר תיאור היסטוריה 'צבעונית' כל כך של הקונברסוס בלי להתחשב בעובדה שהשערים, ההשפעות, ההפגמות והמעברים

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה

הגאוגרפיים והדתיים – כל אלה היו במידה רבה פועל יוצא של הגמוניה פוליטית ודיכוי דת, שהם חלק מתהליכי הקונפסיונליזציה שפקדו את אירופה. כך למשל, פיתוחה של 'יהדות מינימליסטית', בלשונו של קפלן, בקרב האנוסים המתיהדים שחיו בחצי האי האיברי תחת הפיקוח הקפדני של האינקוויזיציה – יהדות מחתרתית שעיקרה בכוונה ובביצוע מינימום הכרחי של מצוות ומנהגים – הביא לכך שגם בקרב אלו שהיגרו וחיו במקומות כגון צרפת וארצות השפלה הדרומיות או בארצות שבהן היהדות הייתה מותרת, היו מי שנמנעו מלהצטרף אל הקהילות היהודיות הרשמיות כדי לקיים אורח חיים יהודי מרבי. הם טענו שאמונתם שתורת משה היא האמתית ולא תורת כריסטוס מספיקה כדי להשיג את ישועת הנפש המיוחלת (מס' 39, 81). באמצעות הסברים מסוג זה דומה שיוסף קפלן לא רק שאינו מתעלם מהמרכיבים הסביבתיים הכפייתיים שעיצבו את הפסיפס הפנימי המורכב של הקונברסוס לטובת תיאור סובייקטיבי מדי ופוסט-מודרני בנוגע לזהותם, אלא גם בא להוסיף למשולש הידוע, 'יהדות-נצרות-איבריות', את הממד האירופי-הקונפסיונאלי המשותף או למיעוטים אחרים, שגם כן היו קורבנות של הקונפסיונליזם, ובהם: אנאבפטיסטים, מוריסקוס, 'ניקודמיטים' ו'רקוזנטים'. לפנינו דרך מחקרית המאפשרת להתגבר על המגמות המבודדות את היהדות מההקשר ההיסטורי הרחב ומתייחסות אליה באופן מוגזיף, וזאת תוך הקפדה על הדיוק ההיסטורי והמדעי ובלי לפגוע באחריותו המוסרית והפוליטית של ההיסטוריון המתבונן סביבו בימים ההם ואף בזמן הזה.

הממד ההומניסטי הגלום במחקריו של קפלן על הנוצרים החדשים והיהודים החדשים משתקף היטב בעבודתו בשנים האחרונות (למשל מס' 132, 145). בדומה לקורבנות האחרים של עידן הקונפסיונליזציה, מה שהתחיל לרוב כהמרה כפויה מהיהדות אל הנצרות בחצי האי האיברי, התפתח לאורח חיים סדיר שכלל הסוואה ונזילות דתית בקרב חלק גדול מציבור הקונברסוס. אך במקום שהלבטים המבניים הללו יזוהו רק כפועל יוצא של ה'אני' הפנימי השסוע האופייני לאנוס, קפלן הוכיח עד כמה מורכבות הזהויות נבעה גם מתהליכים ומתופעות חברתיות ופוליטיות ובהן: התגבשות המדינה המודרנית, הלחץ של הממסד הדתי והקהילות, השפעת האפליה החברתית על פי 'חוקי טוהר הדם' והתוצאות של רדיפות האינקוויזיציה.

קפלן חקר תופעות אלו גם מתוך מעקב פרטני אחרי דוגמאות ספציפיות: סבו של ברוך שפינוזה, הנריקה גארסס, ובשמו העברי ברוך סניור, שמשום שלא נימול נטמן מחוץ לגדר בית הקברות היהודי באודרקרק (Ouderkerk) ב־13 במארס 1619 (מס' 146, 160, 231), או סיפור גלגוליו הגאוגרפיים והדתיים של האנוס כריסטובל מנדס, הוא אברהם פרנקו דה סילבירה (מס' 139). במקרים אלו נחשפת זיקתו של קפלן למתודת

אבריאֵל בר־לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד

'המיקרו־היסטוריה' (היקרה כל כך להיסטוריון קרלו גינצבורג, מס' 97, 114), מאחר שבאמצעות מחקר ממוקד ובלשי של דמויות 'שוליות' בהיסטוריה, הוא מלמד על תופעות רחבות וחשובות: כך למשל, השפעתו של מות הסב על תפיסותיו רבות ההשפעה של ברוך שפינוזה באשר למצוות המילה ולהישרדותו ההיסטורית של העם היהודי ב'מאמר תאולוגי מדיני', או ההמחשה המרגשת ומלאת החיים של דמותו של כריסטובל מנדס, הנע בין קהילות יהודיות של אנוסים לשעבר השורות באירופה, יישובים בספרד, וחויית כליאתו במרתפי האינקוויזיציה. כמו רבים מקורבנות הלשכה הקדושה, גם לכריסטובל מנדס לא נודע מעולם שחיי ניצלו ממוות על מוקד האינקוויזיציה בזכות החלטתו הסתומה של האינקוויזיטור הכללי דאז, האב ניתרד. ניסיונו הנואש של כריסטובל מנדס להילחם על חייו, נוכח כוחו השרירותי של האינקוויזיטור, חושף את חשיבותה ההומניסטית של מחקריו של יוסף קפלן, המעניק לבני האדם ה'רגילים' וה'מדוכאים' כבוד בתיאור ההיסטורי, וזאת בלי לשכוח את מאזני הכוח הלא פרופורציוני בין 'חלשים' לבין 'חזקים'.

שילוב של דמויות שוליות ומרכזיות, וכן שילוב ההיסטוריה היהודית בהיסטוריה הרחבה, אין פירושו רק תשומת לב להקשר החיצוני להתפתחויות בחברה היהודית. מטבע הנושאים שבהם קפלן דן, המעבר מ'נוצרים חדשים' ל'יהודים חדשים', ההקשר החיצוני הוא חלק אינטגרלי והכרחי. ואכן קפלן מבקש למצוא נתיבים בהיסטוריה של ספרד, פורטוגל והולנד בעת החדשה המוקדמת. עם זאת, עבודתו מוכיחה את ייחודיותה של ההיסטוריה היהודית, שאותה אפשר לראות באמצעות העמדתה בהקשר ההיסטורי הרחב דווקא. בדינו בקונברסוס וב'יהודים החדשים' הרחיב קפלן את הפריסה הגאוגרפית של ההיסטוריה היהודית בראשית העידן החדש. בעקבות מחקריו יש להביא בחשבון לא רק את היישובים שבהם חיו אנוסים והקימו קהילות יהודיות ביבשת אמריקה. הקשרים הדינמיים והדו־סטריים בין העולם הישן לחדש הפכו את הנוצרים החדשים ואת 'היהודים החדשים' לשחקנים מובילים במרחב האטלנטי. תמונה זו משתלבת עם זו העולה ממחקרים של חוקרים אחרים, כגון יונתן ישראל, שלפיהם אנוסים ויהודים ספרדים יצרו רשתות סחר בין־לאומיות מסועפות. לדעת ישראל, הכפייה הדתית להמרה והגירושים של היהודים מהממלכות האיבריות הפכו אותם ל'קרבנות', אולם ההתפשטות הטריטוריאלית כמעט באותו זמן של אירופה אל מעבר לים (ובראש ספרד ופורטוגל), אפשרה לאותם הגולים והנטבלים לשגשג כלכלית, ולהתפרס במרחב האירופי והאימפריאלי (כולל אפריקה ואסיה), בתור 'סוכניה' של אירופה. מתוקף היותם ב־זמנית 'קורבנות וסוכנים' של האימפריאליזם, הם נמנו עם מבשרי הגלובליזציה המודרנית (מס' 76, 88). דוגמה זו מראה קשר סינרגטי הקיים בין הממד היהודי לכללי של תופעת הקונברסוס והיהודים החדשים,

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה

קשר המעניק רלוונטיות נוספת לעיסוק בעת החדשה המוקדמת מנקודת המבט הגלובלית של המאה העשרים ואחת.

כבר בשלב מוקדם של מחקרו ושל הוראתו היה יוסף קפלן מודע לשיח ההיסטוריוגרפי על אודות 'המשבר הכללי של המאה השבע עשרה', שקידמו, מתוך גישות שונות, היסטוריונים כגון פול הזרד, יו טרבור-רופר וג'ון ה' אליוט, וביקש לבחון לאורו גם את התהליכים בחברה היהודית-ספרדית במערב אירופה (מס' 98). הביטוי המובהק ביותר למשבר בעולם היהודי היה כמובן התסיסה המשיחית שנוצרה בעקבות הופעתו של שבת צבי במזרח. כיום מוסכם שאת המגמות המשיחיות בחברה היהודית יש לראות גם (אם כי לא רק) בהקשר של מגמות מילנאריות מקבילות בחברה הנוצרית באותה תקופה, בייחוד בהולנד ובאנגליה (מס' 119). אך כפי שמחקריו של קפלן הראו שוב ושוב, היהודים היו כוח פעיל ממדרגה ראשונה למגמות משיחיות נוצריות. יתר על כן, אפשר לראות בשבתאות את התנועה המשיחית החשובה ביותר במאה השבע עשרה מבחינת החותם הכולל והנרחב שלה.

באותו הזמן שהשבתאות איימה למוטט את המערכת הדתית מבפנים בגלל משבר האמון של הציבור בהנהגה הרבנית, חתרה המגמה הספקנית (החדשה) מתחת לאשיות האמונה בדוקטרינה היהודית המסורתית (מס' 36, 84, 95). הרשויות הדתיות בחברה היהודית עמדו נוכח האיום ההפוך של הלכי רוח ספקניים ואף כופרים, בדומה לאיום על האורתודוקסיה הנוצרית (פרוטסטנטית וקתולית) באותה תקופה. במחקריו של קפלן על התסיסה הרעיונית הזאת הוא תמיד הקפיד לעגן אותה בהקשר של התסיסה המקבילה בחברה הנוצרית (למשל מס' 54, 67). הוא ציין שהשאיפה ל'קונסרבציה', שמירה, הייתה סיסמה דומיננטית בקרב העלית של החברה היהודית-ספרדית כפי שהייתה בקרב האליטות הנוצריות של אותו זמן שהתמודדו עם הזרמים והמגמות שאיימו על שלטונן הדתי והאינטלקטואלי. וכמובן האתגר המשותף לשתי החברות בא לידי הביטוי המובהק ביותר בהגות הרדיקלית של ברוך שפינוזה. עם זאת, קפלן הדגיש שהחברה היהודית הספרדית במאה השבע עשרה הייתה חשופה פחות למשברים הכלכליים של המחצית הראשונה של המאה, ואף ידעה לנצל משברים אלו לתועלתה. הדוגמה של הקהילות היהודיות ממוצא איברי מחייבת להכניס גוונים לתמונה הרחבה של המשבר הכלכלי במאה השבע עשרה.

קפלן נתן את דעתו לנושא שהפך מרכזי בהיסטוריוגרפיה של הדור האחרון: ההיסטוריה של המשפחה והמיניות. הוא מהחלוצים בהפניית תשומת הלב להיסטוריה של הרגשות בקרב הקהילות היהודיות (מס' 105, 156). מחקריו על ההיסטוריה של המשפחה וההיסטוריה של המיניות בחברה היהודית באמסטרדם (ולא רק בה) במאה השמונה עשרה מראים התפשטות גוברת של המשפחה 'האפקטיבית', שבה לרגשות, לארוטיקה

אבריאל בר־לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד

ולאינטימיות מקום מרכזי בבחירת בני הזוג, להבדיל מהשיקולים החברתיים והכלכליים שהיו דומיננטיים בתקופות קודמות. בנקודה זו, מדגיש קפלן, החברה הספרדית המערבית דומה לחברה האירופית המערבית בכללותה במאה השמונה עשרה, בניסיונותיה להתמודד עם 'אתגרי ארוס' (מס' 79, 105, 134, 152, 156, 158).

הנושא הרחב ביותר שבו דן קפלן נוגע לתהליכי ה'מודרניזציה' בחברה הספרדית המערבית, או כפי שהוא מדגיש – בסלילת דרך אלטרנטיבית אל המודרנה, בהשוואה לתנועת ההשכלה היהודית הברלינאית. *An Alternative Path to Modernity* (מס' 5) היא כותרת ספרו האנגלי, ובנוסחו העברי הוא נקרא 'מנוצרים חדשים ליהודים חדשים', הנושא שבו עוסק המאמר הפרוגרמטי הפותח את הספר (וראו גם מס' 52, 65, 101). דווקא באמצעות עיגונם של תהליכים היסטוריים בחברה שבה קפלן דן בפרדיגמות המקובלות על אודות תהליכי מודרניזציה, הוא יכול להצביע על ייחודם של תהליכים אלו בחברה היהודית הספרדית, בייחוד באמסטרדם, אך לא רק בה. חברה זו, של 'נוצרים חדשים' שהפכו ל'יהודים חדשים', השכילה להשתלב ברבות מן המגמות 'המודרניות' של המאה השבע עשרה, לא רק בתחום הכלכלי אלא גם באורח החיים וברוחות האינטלקטואליות החדשות. זאת בלי לוותר על הנאמנות למסורת ובלי לאמץ תפיסה פרוגרסיבית שראתה בשינוי ערך בפני עצמו. קפלן אבחן מגמות של 'חילון' בפזורה הספרדית המערבית, בייחוד בהבחנה החדה שנוצרה בתוקף הנסיבות המיוחדות בין תחומי הפעילות הכלכלית והחברתית לבין הפולחן, לימוד התורה וקיום המצוות. כידוע הקהילה הוקיעה את המבטל האולטימטיבי של תפיסת עולם זו – ברוך שפינוזה, וקפלן הראה שבפולמוס נגדו (כמו מהצד האחר, גם נגד שבת צבי והנטיות המשיחיות באותו הזמן) השתתפו אינטלקטואלים יהודים ונוצרים כאחד. קפלן מזהיר אפוא מתפיסה של דיכוטומיה פשטנית בין 'מסורת' ל'מודרניות'. התרעתו זו, והדוגמה המרתקת של קהילת אמסטרדם, יש להן גם תרומה רבת־ערך לדיונים הסוציולוגיים וההיסטוריים הכלליים בנוגע למודרניזציה.

כל הדוגמאות שלעיל מציעות סינתזה בין הגישה ההיסטוריוגרפית 'הישנה', שאינה מוותרת על המושג 'תולדות עם ישראל' ורואה ב'עם ישראל' נושא בעל אחדות ורציפות, וככזה הראוי למחקר, לבין הפרדיגמה 'החדשה', זו העומדת על דינמיקה של יחסי הגומלין המתמידים בין יהודים לבין החברה הסובבת, ורואה בה דינמיקה המגדירה את תולדות ישראל. הייחוד במחקריו של קפלן הוא בהצבעה על הדדיות דומה גם בהיסטוריוגרפיה המוקדשת לחקר תולדות ישראל מכאן ולתולדות העמים מכאן.

בכל מחקריו חוזר קפלן שוב ושוב אל סיפורים של אנשים. התהליכים ההיסטוריים והתרבותיים מוצגים תמיד בשילוב סיפורים מרתקים על אנשים בשר ודם, למשל שלושת הנואפים בספר 'מנוצרים חדשים ליהודים חדשים'. קפלן הוא לא רק אמן הסינתזה והניתוח

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה

ההיסטוריים הרחבים אלא גם אמן האנקדוטות, המשתלבות בכתביו בחופשיות אבל גם מתוך משמעת והבחנה בין עיקר לטפל, ומחשבה מעמיקה על התוכן וגם על הסגנון. קפלן הוא משוטט נלהב בעולמות של העבר, שבו הוא מתבונן בהתרגשות, באופן חודר ותמיד רב-ממדי, ורואה באופן קבוע גם את הפן האנושי וגם את הפן המתודולוגי. יש בו הכלה ומורכבות, מעוף ותנופה יחד עם הקפדה מלאה על פרטים, והוא חוקר טקסטים ומסמכים וגם ציורים, חפצים, מבנים ומרחבים כמו בית הכנסת או הספרייה (למשל: מס' 94, 119).

נציין את דברי ההערכה והניתוח שכתב קפלן על דמויות מרכזיות שהכיר בחקר ההיסטוריה של עם ישראל – בן ציון דינור (מס' 109), יעקב כ"ץ (מס' 123), חיים ביינארט (מס' 58), מנחם שטרן (מס' 222), רייצ'רד פופקין (מס' 126, 219) ויוסף חיים ירושלמי (מס' 129). קפלן הוא גם עורך מסור ומחונן, והספרים הרבים בעריכתו סוללים נתיבים בשאלות יסוד בהיסטוריוגרפיה. העריכה שלו כוללת לא רק איסוף אלא גם קריאה ביקורתית ונוקבת, ששופטת ומשפרת מבחינה תוכנית וסגנונית. מודעותו לייחוד של העת החדשה המוקדמת בתולדות ישראל והפרספקטיבה ההיסטורית והתרבותית הרחבה שלו משתקפות באנתולוגיה המקיפה של טקסטים מהשנים 1500–1750, שהכין במסגרת ספריית פוזן לתרבות יהודית בהוצאת אוניברסיטת ייל (מס' 6). בין יזמותיו התרבותיות החשובות עומדות ההרצאות של במת ירושלים להיסטוריה לזכר מנחם שטרן, המארחות היסטוריונים מרכזיים מהעולם ומתקיימות כסדרן מאז 1993, שיום כאשר היה יושב ראש החברה ההיסטורית הישראלית. קפלן הוא גם עורך סדרת הספרים המופיעים בעקבות ההרצאות בעברית ובאנגלית. יתר על כן, מפעלו ההיסטוריוגרפי מנפץ את התדמית הסטריאוטיפית של 'אסכולת ירושלים' בתור זרם היסטוריוגרפי יהודי-צנטרי ואפולוגטי. הנה מקצת הדברים שנשא קפלן בבית הנשיא, במושב הפתיחה לכנס השנתי העשרים ושניים להיסטוריה של החברה ההיסטורית הישראלית ומרכז זלמן שזר, שהוקדש לחמישים שנות המדינה, בשנת 1998 (מס' 217):

דינור, בער ויתר מייסדי האסכולה הירושלמית האמינו שיש היסטוריה ולא רק היסטוריונים, ואף על פי שהעבר הוא בת שובבה וחמקמקה, הלוכשת ופושטת צורות ככל שמנסים להתקרב אליה, והיא מטעה את העוקבים אחריה ומשטה בהם, יש תכלית ברדיפה אחריה. יש אמת היסטורית ויש לה קיום עצמאי מחוץ לנרטיב של ההיסטוריון, וההיסטוריון, אפילו הוא מודע למגבלות האורבות לו, אסור שירפה מחיזוריו אחריה... כהיסטוריונים אל לנו לפאר ולקלס, לרומם ולשבח, ואין זה מתפקידנו לייפות תמונות עבר לצרכים כלשהם. אך גם השבירה והניתוח אינם מטרה העומדת בפני עצמה... כהיסטוריונים של העם היהודי ושל החברה הישראלית איננו יכולים לברוח מחובתנו

אבריאל בר־לבב, דב סטוצ'נסקי, מיכאל הד

להנחיל לתלמידינו את המורשת הלאומית והתרבותית של עברנו, אולם הנחלת מורשת זו חייבת להיות ביקורתית ואמינה. לא כל מה שחשבנו היה נכון ולא כל מה שעשינו חייב לעורר התפעלות. אין לחשוש מאמת היסטורית, גם לא כשהיא מכאיבה ומצערת, ועל תלמידינו לקבל מאיתנו בחבילה אחת גם את הכלים המחשבתיים, כדי שיוכלו להעמיד בבוא היום תחת אומלל הביקורת המדעית את גרסתנו שלנו ואף לסתור אותה... לכל דור הזכות לרענן ואף לשנות את התבוננתו אל העבר...

הדיסציפלינה שלנו התפתחה לאין שיעור בדור האחרון והכלים העומדים לרשותנו מתוחכמים ורגישים יותר. כננסים על גבי מורינו הענקים, אנו יכולים להשקיף אל העבר ולגלות בו דברים שהם לא ראו ואפילו לא חיפשו בו. זהו יתרוננו עליהם. אלא שלהם היה חזון, חזון גדול ונפלא, וכידוע יצירות היסטוריות לא בהכרח נפגעו אם כותביהן היו בעלי חזון.

אפשר לערער על הניגוד שקפלן הציג בין החזון 'הגדול והנפלא' של המייסדים 'הענקים' של האסכולה הירושלמית לבין החזון של ממשיכיהם. במקרה של קפלן, חזונו אינו מנוסח במניפסטים, אלא חזון מובלע הוא, מודע לשאלות המתודולוגיות, מורכב ומלא ניגודים ומתחים. אולם פועלו המחקרי והתרבותי מעמיד בפני כולנו חזון של מקצועיות הומניסטית והומנית. כדברי חואן קרלוס אונטי, הפותחים את המבוא, קיומו של העבר תלוי במשקל שניתן לו בהווה. בחרנו במשפט זה, פרי סופר אורוגואי אהוב על קפלן, משום שהוא מבטא את אחריותו המקצועית, הפוליטית והמוסרית של יוסף קפלן, האדם וההיסטוריון, כלפי ההווה האנושית. הלוואי שנמשיך עוד הרבה לאורו של החזון הזה.

*

מלאכת הספר הזה החלה יחד עם מיכאל הד ז"ל, עמיתו וידידו הטוב של יוסף קפלן, אולם לדאבון הלב פטירתו המצערת בשנת 2014 קטעה את השתתפותו בעריכה וחסרונו גורם צער רב. מחברים מהארץ ומחוזה לה נענו לבקשת העורכים ותרמו ברצון מפרי עטם, כביטוי להערכתם ליוסף קפלן החוקר, החבר והמורה. עוד קודם לכן, בשנת 2012, יצא לאור גיליון מיוחד (שמספרו 44) של כתב העת *Studia Rosenthaliana* המוקדש ליוסף קפלן תחת הכותרת 'למפות את אמסטרדם היהודית: הפרספקטיבה של ראשית העידן' החדש' על ידי עמיתים וחברים שחקרו את תולדות יהדות הולנד.

זכינו לתמיכתם הנדיבה של המרכז הבין-אוניברסיטאי לחקר המרות דת ומפגשים בין דתיים באוניברסיטת בן-גוריון, במסגרת תכנית מרכזי המצוינות של הוועדה לתכנון ותקצוב והקרן הלאומית למדע (מענק מספר 1754/12); האוניברסיטה העברית

יוסף קפלן והדרך אל המודרנה

בירושלים – הקרן ע"ש צ'רלס וולפסון והקרן ע"ש פולה ודוד בן-גוריון למדעי היהדות מייסודה של משפחת פדרמן, המכון למדעי היהדות ע"ש מנדל; האיגוד העולמי למדעי היהדות; הקתדרה למנהיגות בעתות מצוקה ע"ש הרב משה חיים לאו, אוניברסיטת בר-אילן; הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו והאגודה הפורטוגלית ללימודי יהדות (APEJ) בראשותו של רוברטו בכמן מליסבון. תודתנו מסורה להם.

תודה גם לליאונטין פרמן-קפלן, רעייתו של יוסף קפלן, על סיועה. הספר רואה אור בזכות מסירותם ומקצועיותם של אנשי מרכז זלמן שזר – צבי יקותיאל המנכ"ל הקודם של מרכז זלמן שזר, מיכל נקר המנכ"לית הנוכחית של המרכז, מעין אבינרי-רבהון מנהלת ההוצאה לאור, יחזקאל חובב העורך הראשי, רעות יששכר ושרון אסף עורכות הלשון, טניה שרם המביאה לדפוס, סליה יקיר שהייתה אמונה על ריכוז הספר, ואירית נחום הסדרית.

תודה מקרב לב לכולם.

העורכים

Summaries

Jean-Jacques Rousseau's *Confessions*: A Turning Point in Autobiographical Writing in the Netherlands?

Arianne Baggerman and Rudolf Dekker

pp. 349*–361*

After its publication in 1782, Jean-Jacques Rousseau's *Confessions* were often read and discussed in the Netherlands. Although the work was not translated into Dutch until more than a century later, just as elsewhere in Europe, Rousseau's *Confessions* were seen as a milestone in the developing genre of autobiography. Reviews and discussions in the press made Dutchmen without knowledge of French also acquainted with its content. Although, Rousseau's *Confessions* received a mixed reaction, as had his earlier works, it had a recognizable influence on Dutch nineteenth-century autobiographers. The changing attitude of Eduard Douwes Dekker, writing under the pen name Multatuli, toward Rousseau's *Confessions*, distilled from his works and letters, is considered here as a case study. Dekker, who was sometimes compared to his French predecessor, in his younger years, may have jokingly announced to write his own *Confessions*, but in old age wrote that he would never do so, out of fear to provoke the same public discussion that had surrounded Rousseau's autobiography. That is, nonetheless, in itself a sign of the influence of Rousseau's controversial autobiography in the Netherlands.

Textual Intimacy and the Bond of Reading between the Expulsion from Spain and Amsterdam

Avriel Bar-Levav

pp. 145–168

This paper analyzes several texts – the first by R. Yehuda Hayyat who was expelled from Spain and the rest from Amsterdam – in order to present the

Summaries

concept of Jewish textual intimacy. This is an attitude toward holy books and texts which can be found in Jewish culture (as well as in other textual cultures). Eight features of the textual intimacy are presented: constant presence of texts in the life of the readers; the idea that books and texts are protecting the learners, so the relationship is reciprocal; regarding the Jewish textual universe as a unified whole; an impetus to explain, interpret, and make texts accessible; long-time occupation with texts; enjoyment and excitement from texts and learning; attraction toward the physical aspects of books and libraries; an awareness of the musical aspects of texts.

Several agents enhance the textual intimacy: texts, cultural institutions, people and technologies. The result is what can be called a bond of reading that connects participants of Jewish culture.

Historical Continuity: A Document Dealing with the Formation of the Second Generation of the Jerusalem School of Jewish History

Jacob Barnai

pp. 333–348

Most scholars agree that with the foundation of the Hebrew University of Jerusalem (1925), a historical school was then developed known as “the Jerusalem school,” which sought to define the writing of Jewish History in a new Zionist approach. The basic principles were set by the “Founding Fathers”: Ben Zion Dinur (Dinaburg) and Itzhak (Fritz) Baer, being: Historical Continuity, Uniqueness, Unity and the Centrality of the land of Israel in Jewish History. The majority of the second generation followed in that path.

The document published here is a protocol of a discussion that took place on March 31, 1960, at the home of Prof. Shmuel Ettinger. The first speaker was Haim Hillel Ben-Sasson, a prominent figure of the “second generation,” who ten years later served as editor of the series “History of the Jewish People,” which was based on the above-mentioned Zionist principles. This series was published in many languages, being influential in spreading the Jerusalem School’s historical consciousness.

Summaries

Also taking part in the discussion were their students, the “third generation,” who along with accepting the main thesis, also contradicted some of its aspects. The participants of the debate were mostly their students, the third generation of that “school”, who expressed along with accepting the main thesis’, also contradicted some of its aspects.

Sitting at Two Tables: A Paradigm for the Sephardi *Converso* in the Early Modern Era

Ram Ben-Shalom

pp. 27–59

With reference to the well-known typology developed by Jacob Katz (apostate, martyr, *Hasid*, disputant, man of enlightenment), and in light of Yosef Kaplan’s research on *converso* society, I would like to suggest a further type in the context of Jewish-Gentile relations: the Jew who “sits at two tables” – the table of Jewish tradition and that of European culture. Six main characteristics may be associated with this social type: disputation with Christianity; philosophical thought and writing; skepticism and criticism of the sacred texts; centrality of the Bible to spiritual life; criticism of Jewish society; moral and ideological commitment to the problem of the conversos. This type, particularly prominent in the Low Countries in the sixteenth and seventeenth centuries, tended to reexamine Jewish tradition through the lens of concepts and values taken from the Christian world. Such reexamination led to a heightening of the differences between Judaism and Christianity, and to the development of an independent religious and spiritual identity.

Were there any precedents for this type, at the beginning of the converso phenomenon in fifteenth-century Spain? Based on my research on the Provençal Jewish leader Isaac Nathan of Arles (who was not a converso!), I believe the answer is positive. I will demonstrate the validity of this assertion, based on the six characteristics listed above, also noting the differences between the Arles paradigm and the Amsterdam type. During the course of the fifteenth century the paradigm was still optimistic regarding the

Summaries

possibility of forging a Jewish identity close to Christianity, which Nathan called the “path of the [two] doctrines.” In the seventeenth century, however, despite some progress in the direction of religious tolerance, it was hard to remain optimistic regarding the chances of such a project in the shadow of the Inquisition.

Agents of the Book and Their Titles in the Amsterdam Yiddish Book Industry 1650–1800

Shlomo Berger

pp. 237–257

The agents of the Jewish book in Old Yiddish enabled the printing of books between the sixteenth and eighteenth centuries, thus creating the foundation of a popular Jewish culture, different from the elite culture that most of the Hebrew books represented. Preparing a Yiddish book was dissimilar to preparing a (canonical) Hebrew one. Sources such as manuscripts or even earlier editions had almost no importance for the Yiddish book. On the contrary, updating the language and sometimes the content was considered an advantage. The paper discusses seven terms of such book agents: the *zetser*, typesetter/compositor, or worker in the holy work. This is the only position that got a Yiddish (and not a Hebrew) title, which was used also in the Hebrew book industry; the editor of the book, called *magiha*, a term that only at a later stage became the term for the proofreader; *mevi le-vet ha-dfus* (literally: brings to the press) – an unclear term, usually denoting the initiator or the one who financed the printing; printer or *druker* – the owner of the print shop; by order of a person or partners – those who financed the printing and sometimes were responsible for the content; collector, copyist, author – positions relating to the pre-printing process; and lastly, nameless position – this can be the case in Yiddish books which were printed anonymously.

Compared with Hebrew printing, the Old Yiddish bookshelf was short and narrow – a situation that changed when Modern Yiddish literature flourished in the nineteenth century, leaving Modern Hebrew literature to fight over its place.

Summaries

Josef Ibn Yahya and His Book *Torah Or*

Robert Bonfil

pp. 125–143

Torah Or is the first of a series of three works of moral instruction composed by Josef Ibn Yahia (1496–1539), an almost insignificant author of Portuguese ancestry, settled in Imola, a tiny place near Bologna. It is one of very few books published by the Printing House of the Silk Workers of Bologna between 1537–1540. In a number of chapters utilizing almost banal notions and quotations from customary literary Jewish sources, it focuses on the nature of the “ultimate bliss” that Jews should pursue – that is to say, what according to Ibn Yahia the ultimate ideal of Jewish human life should be.

And yet, the book can be very conveniently used as a source of valuable historical knowledge. The author of the essay discusses two main matters: first, the psychological impact of the tragic flight of Josef’s parents from the Iberian Peninsula to Italy in 1497, at the time his mother was pregnant, upon the configuration of Ibn Yahia’s memories; second, the nature of the edificatory pursuit of the Printing House of the Silk Workers of Bologna as reflecting the cultural profile of Jewish society in Italy.

Entangled Dowries of Converts in Early Modern Navarre

Javier Castaño

pp. 145*–177*

The analysis of a sampling of cases taken from ordinary civil lawsuits and notarial protocols provides us with information on the before and after of common converted Jews in Navarre at the turn of the sixteenth century. Despite the insufficiency of these sources in illuminating certain spheres of life, they provide us with a comprehensive picture of the social ruptures, continuities and transformations (and evidence concerning endogamy, female illiteracy, local networks, etc.) experienced by a first generation of converts, for the most part an anonymous community under inquisitorial scrutiny, accommodated to patterns of conformism. An alternative approach to

Summaries

conversion requires focusing on specific objective mechanisms that enabled the process, such as the legalization of documents expediting individuals in their way to transform their legal and economic status. The monarchy supported the transfiguration of the Jewish scribe Jaco de la Rabiça into the Christian notary Pedro de Agramont, who witnessed much of the private and public activity of Tudela's Jews and their converted peers for nearly half a century. A key element of familial economies among Jews was the dowry, which met various needs, including the protection from debt and creditors and provided a system of devolution of wealth. Thus, in this time of change, dowries entangled over years in endless lawsuits (such as between the siblings Maria and Juan de Uztarroz) encompass the transitional process from one religious law to another.

The Seven Lives of Las Casas's *Brevísima Relación*: A Bibliographical History

Roger Chartier

pp. 67*–84*

This article is devoted to the editions and translations of Las Casas's *Brevísima Relación de la destrucción de las Indias* from its first edition in Seville in 1552 to the editions of the decades of 1810 and 1820. Faithful to Yosef Kaplan's practice of "textual connected history," the article (based on the collections of the Library of the University of Pennsylvania) attempts to trace the mobility of the meaning of Las Casas's short treatise according to the various historical contexts of its publication: the defense of the Dutch and English Protestant cause in the late sixteenth century, the Mediterranean politics of the seventeenth century, the English Revolution and the wars for independence of the Spanish colonies.

Summaries

Sefer habrit Reads in the Haskalah Library: A Chapter in the Dismissal of
the Enlightenment at the Turn of the Eighteenth Century

Shmuel Feiner

pp. 311–331

Pinhas Elijah Hurwitz was one of the very perceptive Jewish scholars who, at the end of the eighteenth century, observed with curiosity and great wonder the changes taking place in the world of thought and science in Europe. At the turn of the century, the Jewish library provided Torah scholars and maskilim very few opportunities to learn about the new trends in philosophy and the vast expansion in scientific knowledge. *Sefer habrit* (1797) tried to fill the void. However, the scholar who strived to acquire the very latest news from the “New World” and also regarded scientists and philosophers with awe and respect, bound up these news, as he did, for example, when summing up Spinoza’s teaching, with a menacing and deterring story of heresy and a book of *musar* that preached that “there is nothing new that will bring any good but sin, hence be very cautious about anything new.” Paradoxically enough, the book that presented a long series of examples of the Enlightenment’s achievements and the innovations of scientists and philosophers, was the same one that most resolutely dismissed them. And in fact one of the few readers in that period who was truly familiar with those books that the *maskilim* placed on the new shelf they opened in the Jewish library, and who wrote in *Sefer habrit* a kind of diary of reading in the *Haskalah* library, was also the one who called for an urgent mobilization for a religious war against the *Haskalah*.

Don Quixote or the Quest for Fiction in Spanish Golden Age Literature

Ruth Fine

pp. 249*–266*

The present study reflects on Cervantes’s conception of fiction focusing particularly on his masterpiece, *Don Quixote*. The initiator of modern narrative fiction did not produce a systematic or theoretical piece of work

Summaries

that could be regarded as the authoritative declaration of his understanding of fiction. His literary premises and beliefs are scattered throughout his entire artistic creation conveyed by narrators, characters or fictive authors, who assume the authorial voice in the prologues to his works. In many respects, all these constitute a heterogeneous and even contradictory material, hard to systematize or to adjust into a coherent programmatic of his conception of fiction. However, for a considerable section of the scholarship, Cervantes turns out to be a neo-Aristotelian, which contextualizes him in the theoretical background of the late Renaissance. A less numerous part of Cervantes's criticism, including my own perspective, questions the real adscription of Cervantes to neo-Aristotelianism. The reasons vary and differ. In these pages I focus on some of them, related to the emergence notion of fiction for the Spanish Golden Age, as well as the seminal contribution to the enthronement of *Don Quixote* as the originator of modern fiction for the Iberian and Western world.

Virtù, Justice, Force: On Machiavelli and Some of His Readers

Carlo Ginzburg

pp. 29*–48*

The article analyzes one of the most debated words in Niccolò Machiavelli's lexicon: *virtù*. Many readers regarded, and still regard, the convergence of two different meanings in Machiavelli's use of *virtù* – efficacy and moral virtue – as problematic, if not shocking. The article argues first that the tension between the two meanings was at the very center of Machiavelli's thought (a point which has been missed by some recent readers); second, that a close scrutiny of the history of the Latin word *virtus* throws an unexpected light on Machiavelli's use of *virtù* and its sources. Special attention is devoted to Statius' long speech on the generation of the human soul in Dante's *Commedia*; to Donato Acciajoli's comment on Aristotle's *Nicomachean Ethics* – a book that Machiavelli might have found in the library of his father, Bernardo. The article focuses on a series of passages, all of them directly or

Summaries

indirectly related to *virtù*, in Machiavelli's *oeuvre*, as well on their long term impact on some of its readers, from Girolamo Cardano to Blaise Pascal.

Hakham David Nieto on Divine Providence

Matt Goldish

pp. 267*–280*

Hakham David Nieto, who served the London Sephardi community from 1701 until his death in 1728, was accused soon after his arrival of conflating God and Nature. In the treatise he wrote to refute the accusation he shows himself to be quite orthodox on the point of God's relationship to Nature. His arguments are, however, based on an understanding of science that was still rooted in Aristotelian ideas. While he was aware of some of the revolutionary developments of the sixteenth and seventeenth centuries, he was not swayed by them. He was thus not likely to convince intellectuals in Newtonian England to take seriously his version of "physico-theology."

The Fracturing of Jewish Identity in the Early Modern Jewish Diaspora:

The Case of the *Conversos*

David Graizbord

pp. 85*–119*

The unique historical experiences of *conversos* and "New Jews" (*judíos nuevos*) of the Western Sephardi Diaspora of the 1600s and 1700s adumbrates the important polarity of "religion" and "ethnicity" that informs modern definitions of Jewishness. In this brief article, I consider the historical development of that polarity, especially as it entrenched itself early on in the experience of conversos and "New Jews," also known collectively as the *nação/nación*. As Yosef Kaplan's work has proven, these subjects often assumed the polarity and used it to build their concepts of personal and group selfhood. Yet this outcome obscures the fact that premodern Jewish culture was a comprehensive way of life, not a "religion" called "Judaism." In this analysis, therefore, I endeavor to de-naturalize the idea of "Judaism" that

Summaries

has long been entrenched as a descriptor of Jews and of “crypto-Jewish” conversos. As I will explain, the concept of “Judaism” and all it conveyed are things that Iberian Jews adopted and their New Christian and New Jewish descendants internalized over centuries as Ibero-Christian culture encroached upon, and in the case of conversos, enveloped their lives.

Exile, Redemption, and the Land of Israel in the Thought of Rabbi Ephraim of Lunschitz

Avraham Grossman

pp. 273–309

Rabbi Solomon Ephraim of Lunschitz (1550–1619), a famous preacher and biblical commentator, served as the rabbi of Prague from 1604 to 1619.

In all of his writings, particularly in his Torah commentary (*Keli Yakar*), he criticized the various strata of Jewish society: the heads of the community as well as its prosperous constituents for their lack of generosity, and the rabbis for their religious deficiencies, moral corruption, rivalry, and needless hatred.

The spiritual connection that he felt with the Land of Israel was of singular significance. Thus, for example, he explains that Jacob and his sons were negligent for remaining in Egypt and not returning to the Land of Israel. Indeed throughout its history this was a major failing of the Jewish people and the cause of the extended period of dispersion and exile.

He expressed his love and longing for the Land of Israel and his hope for restoration to Zion repeatedly in all his works. Despite the lack of textual justification, he frequently ascribed the motif of Redemption to biblical sources. The sanctity of Jerusalem played a central role in his work, far and above that of any other Jewish scholar of his time. However, one must clearly distinguish between the ideas he attributed to the text and the simple meaning in the Bible.

Summaries

Perfeyt Duran in Italy and the Fate of Catalan and Aragonese Hebrew
Manuscripts after the Riots of 1391

Joseph R. Hacker

pp. 61–91

This article reconstructs the biography of Perfeyt Duran (Isaac ben Moses of Perpignan), who was a central intellectual figure of Iberian Jewry in the late fourteenth century. His family, education, learning, and scholarly activities, as well as his social ties, his conversion, his travels, and career after his apostasy, are scrutinized.

Duran's relationship to Jewish personalities in the kingdom of Aragon is reviewed and it is proved that he had no close bond to Hasdai Crescas and his family. On the basis of a new archival source and a different comprehension of formerly known sources, it is established that he stayed in Pisa, Italy in October 1398 and close to July 1413, in the region of Pisa. Since his lethal anti-Christian writings were written between 1393 and 1398, it is suggested that they might have been written in Italy, under the pen-name of "Efod" (the acronym for I Perfeyt Duran – in Hebrew), to avoid persecution by Christian authorities of the Kingdom of Aragon. His unique activity as an author who composed writings in Hebrew till 1403 – addressed to his kinsman, while he chose to stay a Christian for the rest of his life and married a Christian wife (even though he could have returned to Judaism in Italy and elsewhere) – is discussed in detail. The striking fact that, despite this, his writings were embraced by his contemporaries and by later generations of Jewish scholars without criticism, is raised and discussed.

Since the new document on his stay in Pisa shows that he sold Hebrew manuscripts to Jews in Italy in 1395, the fate of Hebrew manuscripts after 1391 in the Kingdom of Aragon is investigated, based on several archival documents.

Summaries

On Gender Theories in R. Moshe Hayyim Luzzatto

Moshe Idel

pp. 281*–319*

The article examines a series of texts authored by R. Moshe Hayyim Luzzatto and his followers dealing with gender theory. The author proposes to understand such a theory as a complex one, which includes androcentric statements underlined in the studies of Elliot R. Wolfson, but also a series of passages that when understood in their proper context, reflect a vision as to the superiority of the divine Female. This latter approach reflects Luzzatto's appropriation of a gender theory that I propose to call the "three-phases" gender theory. It assumes the origin of the Female within the higher divine realm, and in the future, or during the Sabbath, the Female retrieves Her original status higher than the Male. This model is found in several main Kabbalists who preceded Luzzatto, especially his discussions of the Rabbinic myth of the diminution of the Moon – a symbol for the female. In this context, a text stemming from his school, dealing with the planet *Sabbatai* (Saturn), interpreted as being related to the Messiah that converted to Islam, is explained as dealing with the second phase of the model as referring to the diminution of the Moon. Likewise, the three-phases model can be used to understand also the descent followed by the ascent of the soul.

David Nassy and the Political Emancipation of Dutch
and Dutch Caribbean Jewry (1785–1797)

Jonathan Israel

pp. 321*–347*

David Nassy (1747–1806) who lived most of his life, apart from a three-year interval in Philadelphia (1792–1795), as an active member of the Sephardi community of Surinam, was one of the most prominent figures of the later Enlightenment era, in the New World, especially as a writer about social and political affairs. His two main texts were [David de Ishac Cohen Nassy], *Essai historique sur la colonie de Surinam* (2 vols. Paramaribo, 1788), the

Summaries

most important survey of Surinam's history of the early modern period, and still an indispensable source for the country's history today, and an apologetic work, the *Lettre-politico-théologico-morale sur les Juifs* (1798) upholding and citing such eminent enlighteners as Muratori, Dohm, and Mirabeau in defense of the civil rights of the Jews. Foremost representative of the Surinam Sephardi Enlightenment, Nassy exulted not only in the American Revolution, but also in the core principles of the French Revolution, especially the thirty-five articles of the expanded *Droits de l'Homme* which the French National Assembly drew up in 1792 (under the Brissotin regime), though he was subsequently horrified by the excesses of Robespierre and the Jacobins. He was a stalwart defender of Jewish rights but also of equality and freedom of expression more generally and a vigorous critic of religious intolerance and narrowness (including on occasion rabbinic intolerance).

The Voyages of Yosef in America: Knowledge, Collecting and Innovation in the Age of Discoveries

Limor Mintz-Manor

pp. 93–124

This article recounts an episode in the European encounters with the New World during the early modern period. The encounters yielded an enormous amount of literature that described the landscapes and the indigenous people of the newly discovered lands. Jews, like their fellows Christians, were intrigued by these new lands and cultures and strove to learn more about them, as well as to decipher and to appropriate the findings for their own world and beliefs. This process resulted in new ways of understanding geography, sciences, ethnicity, and religious traditions.

The article examines an unknown Amerindian-Hebrew glossary that appears in one of Yosef HaKohen's (1496–1557 or later) geographic-ethnic works that had been written in Italy. The article discusses the alphabetical glossary in the context of two major contemporary fields of study – natural history and linguistics – and elaborates on the process of mediating the

Summaries

new knowledge to its Jewish readership. In sum, the article shows that this innovative glossary is part of a trend of classification and collecting in early modern Europe, when the first museums were being formed. At the time of increasing interest in botanical, zoological, and ethnic collections, this glossary may be viewed as a “textual museum” for potential Jewish readers.

The Liturgical Poem ‘Who is Like You’ (*Mi Kamocha*) on the Salvation of the Recife Jews: Spanish Heritage in the New World

Moisés Orfali and Rachel Hitin Mashiah

pp. 169–195

The custom of composing “Who is Like You” (*Mi Kamocha*) liturgical poems (*piyyutim*) in communities that were saved from harsh decrees, from destruction and from annihilation, spread among the Spanish Diaspora in North Africa after the expulsion from Spain and mass conversion in Portugal. Most of these poems were composed following attempts by Spain, Portugal, Turkey, and France to occupy the Maghreb countries and the military attacks on cities with Jewish communities. Important details on the events from the viewpoint of the Jewish population arise from these liturgical poems. These “Who is Like You” liturgical poems were customarily read in public during the “Second Purim” (*Purim Sheniim*) celebrations that were celebrated every year by the communities that were saved.

In this article we will discuss the “Who is Like You” liturgical poem by R. Isaac Aboab da Fonseca, which was composed in Brazil in 1646 following the Portuguese attack on the town of Recife. We will discuss its morphological-artistic and stylistic characteristics and its unmistakable characteristics regarding content, as they evolved in the passage from the Old World to the New World. We will also present evidence from this liturgical poem for a custom of celebrating the “Second Purim” in remembrance of the salvation. In order to extract the information it contains about those times and to follow the evolution of the “Who is Like You” genre in the passage from the Old World to the New World, we touched upon the historic facts which led to

Summaries

its composition on the one hand, and on the life course of the poet on the other hand. The liturgical poem will be presented at the end of the article, as copied from the manuscript (Amsterdam, Ets Haim / Livraria Montezinos 47 C 12, pp. 3–8; The National Library of Israel F3532), accompanied by an explanation and sources.

The Power of the King to Transform the Family Tree: The Ximenes Family's Request for the Status of Old Christian

Juan Ignacio Pulido Serrano

pp. 197–213

At the end of the sixteenth century, the New Christian family Ximenes de Aragão, known for their Jewish origin, opened an enterprise in Madrid, thus beginning the history of one of the family's most notorious branches, which had offshoots in Portugal, the Low Countries and Italy. This article analyzes the aspiration of this particular branch to obtain a title of nobility in perpetuity, from the Spanish kings Philip III and Philip IV, being an exception prerogative of the monarchs, which enabled the transformation of Jewish lineage into Old Christian. We will follow this "gracious" procedure at King's Court and tribunals, and the difficulties and polemics it aroused. This affair shed light on different social, political, and cultural aspects of the time.

Luther and the Jews: The Perplexities and Potentials of the 500th Anniversary of the Reformation

Heinz Schilling

pp. 49*–66*

The article tries to fathom out the limits and chances of the 500th Reformation anniversary with regard to the question of Luther's responsibility for Nazi Anti-Semitism. It argues that making the Reformer directly responsible for the Holocaust will rather obscure than explain the real historical causal relationships. And it pleads for a comparative historical approach that queries the chances of a better understanding between Christians and Jews in the

Summaries

moment of the breaking out of the Reformation and vice versa the structural or personal barriers (on the side of Luther or the rabbis concerned), that stood in the way and consequently led to misunderstanding and a deepening of the cleavage between Jews and Lutheran Protestants.

Converted Bachelors and Other Conversionary Dangers in the Eighteenth-Century Roman Ghetto

Kenneth Stow

pp. 259–271

In 1749, Sabato Coen, a poor bachelor living in the Roman Ghetto, converted to Catholicism and at once denounced Anna del Monte, whom he named his fiancée, as a candidate for conversion. Anna del Monte (the name del Monte derives from Montpellier, Ha-Har) a daughter of one of the ghetto's leading families, was seized at gunpoint and locked inside the Roman House of Converts, founded in 1543. Thirteen days later, she emerged still Jewish. Her case was far from singular, although only about one-quarter of those kidnapped like her avoided conversion. Anna uniquely left a "diary" recording her experience, which her brother Tranquillo edited and circulated, no doubt clandestinely, in 1793, about fifteen years after Anna's death.

Anna's case reflects a Catholic Church intent on responding to contemporary threats to confessional states like that of the pope, where an official religion determined institutional structures and defined eligibility for full citizenship. The modern secular states founded by the French and American Revolutions, roughly at the same time Tranquillo circulated Anna's diary, rejected religious criteria. Already in 1749, many legists and lawyers in the papal state itself were protesting the dominance of religious law. They went unheard. Kidnappings like Anna's, so often provoked by bachelors like Coen, continued. More disturbing were the acts of converted husbands, who sometimes "offered" their pregnant wives, who would be held in the House of Converts until they gave birth, when, regardless of whether they themselves converted, their newborns would be seized and baptized.

Summaries

Most devastating, girls like Anna were never able to marry. It was feared they, or their offspring, might once more be kidnapped and pressed to “deny their essence,” the phrase Anna’s diary uses repeatedly. To these assaults, Roman Jews responded with protests like Anna’s diary, but even more by establishing nuclear families based on both affect and limited size, thus to discourage conversion and its consequences.

Isaac de Pinto’s *Political Reflections* and the Beginning of the Jewish Political Economy

Daniel Strum

pp. 233*–248*

Better known for his polemics with Voltaire, Isaac de Pinto was a renowned economist who influenced Adam Smith and Karl Marx. His essay *Political Reflections* was the onset of the Jewish political economy. Published in 1748 in Portuguese, it was the first writing by a Jew in which the developing scientific approach of the Enlightenment was employed to examine the economic structure of a community, namely the Sephardi community of Amsterdam. Pinto compared it to both the composition of the Dutch economy and generalizable rules of economic and demographic behavior. By methodically identifying the community’s fundamental problems, Pinto expected to inform a coherent policymaking to resolve a pressing problem: escalating poverty. Conscious of both the possibility of overpopulation and the existence of mechanisms that check population growth, Pinto concluded that his community experienced overpopulation. This was a result of the exclusion of Jews from the hazardous occupations that absorbed masses from among their neighbors. However unrealistic, he advocated that the ultimate solution would be economic emancipation. More immediately, Pinto required the economic productivization of all able-bodied poor by financing forced settlement in Surinam and promoting the remaining ones’ self-sufficiency, including the set-up of a profit-making manufacture. Anticipating Malthus, Pinto inferred that population naturally grows exponentially, and insisted that

Summaries

the yearly savings in welfare expenditures following the transfer of a third of the poor population to Surinam should be invested in a fund. By yielding compound interests, the fund would support the rate of growth of the local unable, and deserving, poor.

Ex-Converso Sephardi New Jews as Agents, Victims, and Thinkers of
Empire: Isaac Cardoso Once Again

Claude B. Stuczynski

pp. 209*–231*

Departing from the idea that Iberian *conversos* and *ex-converso* “New Jews” were not only agents and victims of early modern empires but also committed and sophisticated thinkers, I will argue that for the *ex-converso* Jewish physician Fernando-Isaac Cardoso, Judaism was the ultimate counter-imperial alternative to hegemonic Catholic-Iberian imperialism. This article is not only a re-visitation of Cardoso’s “Las Excelencias de los Hebreos” (Amsterdam 1679), which was masterfully studied by Yosef Hayim Yerushalmi. It is a way to consider the book as much more than a mere apology on behalf of Jews and Judaism and as a religious pedagogical tract addressed to conversos “returnees.” I believe that Cardoso’s critiques of territorial and religious expansionism are still relevant in our times, both in Israel and abroad.

Neither a Son, nor a Father, nor a Brother Will Guide Me:
The Family of Gideon Abudiente in the Caribbean

Michael Studemund-Halévy

pp. 215–236

The necessity for motion and mobility, whether spurred by push factors (that force the individual to move voluntarily or due to banishment) or various pull factors (owing to the demand of labor power and goods), brought many members of the Sephardi communities of Hamburg, Amsterdam, and London to the New World. For those who voluntarily crossed the Atlantic, the new

Summaries

places not only offered an escape, a source of marvel-filled adventure, and exotic romance, but also provided a steady source of employment and income and a way of life. For others less fortunate, who undertook the voyage triggered by economic distress at home and dispatched by the Mahamad under the agreement never to return or not to come back within a certain stipulated number of years, the Atlantic was a water of grief, sorrow, and loss.

Oriental Times in the West: The Power of the Sultans and the Jews in the Sixteenth and Seventeenth Centuries

José Alberto Rodrigues da Silva Tavim

pp. 179*–208*

This article aims to explore the rhetorical arguments used to describe the historical sequence of events that led to the encounter between the expelled Iberian Jews and the Ottomans. For example, the well-known accusation made by some western travelers, such as French *voyageur* Nicolas de Nicolay that the Iberian Jews played a crucial role in the technological modernization of the Ottoman Empire, especially in fire weapons. As such, they were stereotyped in the West as a group of traitors whose technological transfer to the Ottoman Empire brought increased power to the Infidels. But this “betrayal” involves other questions, namely one of essentialist character, since they were also accused of tormenting Christendom in every possible way through their espionage in favor of the sultans; or by writing letters to the *conversos* to convince them to annihilate the flock of Christ through any means.

In the West, the Ottoman Empire is often portrayed as a tyrannical empire where the rationality of law is replaced by the dominion of the senses. In this context, we are interested to observe if the relationship between the Jews – considered as traitors – and the Sultans – portrayed at least as untrustworthy rulers – was transmitted to the West in a dialectical way; what was the role of Jews and Sultans in the social relation; and finally, whether the West was frightened by this “alliance” of dangerous enemies.

Summaries

An Alternative Path to Modernity: The Economic Dimension

Francesca Trivellato

pp. 121*–144*

The inspiration for this article comes from a passing remark in *An Alternative Path to Modernity*, in which Yosef Kaplan maintains that the Spanish and Portuguese Jewish community in seventeenth-century Amsterdam did not pass any regulations about financial dealings and “conferred almost full autonomy of values” to the economic sphere, although for pragmatic rather than ideological reasons. Borrowing from Kaplan’s own research as well as a variety of other sources, I challenge this thesis and argue instead that a religious logic (orthodoxy), a class-bound social logic (*bom judesmo*), and an economic logic (collective reputation) reinforced one another among Dutch Sephardim. I use my case study to rebuff more linear accounts of the rise of impersonal markets in early modern Europe, and in Amsterdam in particular. I conclude by reinterpreting a famous passage in Spinoza’s *Theological-Political Treatise* (XX.15) in light of the evidence presented in the essay. In spite of Spinoza’s emphasis on indifference toward religion and the impartiality of tribunals as the hallmarks of Amsterdam economic life, modern historians can recognize the role of information networks, peer pressure and corporate institutions in guiding and monitoring the behavior of economic actors.

List of Contributors

- Prof. Arianne Baggerman, The Erasmus University, Rotterdam; Professor in the History of Publishing and Book Trade, University of Amsterdam, baggerman@eshcc.eur.nl
- Prof. Avriel Bar-Levav, Department of History, Philosophy and Judaic Studies, The Open University of Israel, avribar@openu.ac.il
- Prof. Jacob Barnai (Emeritus), Departments of Jewish History and the Studies of Israel, Haifa University, jacob.barnai@gmail.com
- Prof. Ram Ben-Shalom, Department of History of the Jewish People and Contemporary Judaism, The Hebrew University of Jerusalem, ram.ben-shalom@mail.huji.ac.il
- Prof. Robert Bonfil (Emeritus), Department of History of the Jewish People and Contemporary Judaism, The Hebrew University of Jerusalem, msbonfil@mail.huji.ac.il
- Prof. Javier Castaño, Department of Jewish and Islamic Studies, The Spanish National Research Council (CSIC), Madrid, j.castano@csic.es
- Prof. Roger Chartier (Emeritus), Collège de France, Paris; Annenberg Visiting Professor in History, University of Pennsylvania, chartier@ehess.fr
- Prof. Rudolf Dekker (Emeritus), The Erasmus University, Rotterdam, Rdekker123@gmail.com
- Prof. Shmuel Feiner, Department of Jewish History and Contemporary Judaism, Bar-Ilan University, feinners@gmail.com
- Prof. Ruth Fine, Department of Spanish and Latin American Studies, The Hebrew University of Jerusalem, ruth.fine@mail.huji.ac.il
- Prof. Carlo Ginzburg (Emeritus), Scuola Normale Superiore, Pisa and UCLA, ginzburg@history.ucla.edu
- Prof. Matt Goldish, Department of History, The Ohio State University, goldish.1@osu.edu
- Prof. David Graizbord, The Arizona Center for Judaic Studies, The University of Arizona, dlgraizb@email.arizona.edu
- Prof. Avraham Grossman (Emeritus), Department of History of the Jewish People and Contemporary Judaism, The Hebrew University of Jerusalem, avrahamg@mail.huji.ac.il

List of Contributors

- Prof. Joseph R. Hacker (Emeritus), Department of History of the Jewish People and Contemporary Judaism, The Hebrew University of Jerusalem, joseph.hacker@mail.huji.ac.il
- Prof. Rachel Hitin Mashiah, Language Education in a Multicultural Society, Levinsky College of Education, rachelm@levinsky.ac.il
- Prof. Moshe Idel (Emeritus), Department of Jewish Thought, The Hebrew University of Jerusalem; Shalom Hartman Institute; The Zefat Academic College, moshe.idel@gmail.com
- Prof. Jonathan Israel (Emeritus), School of Historical Studies, Institute for Advanced Study, Princeton, jisrael@ias.edu
- Dr. Limor Mintz Manor, Department of Bone Marrow Transplantation and Cancer Immunotherapy, Hadassah Medical Center, Ein-Kerem, mm.limor@gmail.com
- Prof. Moisés Orfali, Department of Jewish History and Contemporary Judaism, Bar-Ilan University, moisesorfali@yahoo.com
- Prof. Juan Ignacio Pulido Serrano, Department of History and Philosophy, Universidad de Alcalá, jignacio.pulido@uah.es
- Prof. Heinz Schilling (Emeritus), The Institut für Geschichtswissenschaften, Humboldt University of Berlin, kloppstockschilling@gmx.de
- Prof. Kenneth Stow (Emeritus), Department of Jewish History, University of Haifa, krstow@gmail.com
- Dr. Daniel Strum, History Department, The University of São Paulo, danistrum@gmail.com
- Prof. Claude B. Stuczynski, Department of General History, Bar-Ilan University, claud.stuczynski@biu.ac.il
- Dr. Michael Studemund-Halévy, Center for the Study of Manuscript Cultures, University of Hamburg, halevy.igd@gmail.com
- Prof. José Alberto Rodrigues da Silva Tavim, Centro de História, Faculdade de Letras, University of Lisbon, tavim40@hotmail.com
- Prof. Francesca Trivellato, School of Historical Studies, Institute for Advanced Study, Princeton, ft@ias.edu